

Toplumun Direnen Kaleleri ve Değişim Rüzgârları: Çikolata Filmi Örneğiyle Resisting Castles of Society and Winds of Change: As a Sample of Chocolate Film

Ümit DEMİR¹

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Doi: 10.48146/odusobiad.846447

Öz

Filmler, hem birer sanat eseri olmaları, hem de toplumsal, kültürel ve bireysel dışavurum aracı olmaları nedeniyle; izler kitleye, içinde üretildikleri toplum yapısı, işleyişi ve onun değerleri konusunda, bir taraftan ayna tutarlarken; bir taraftan da bilgi aktarmaktadırlar. Bu nedenle, farklı uzmanlık alanlarında çalışan; bireyler, araştırmacılar hatta siyasetçiler içinde yaşadıkları toplumu ve bu toplumda cereyan eden durumları anlamlandırabilmek için, toplumu yansıtan birer ayna olarak filmlerle ilgilenmişler ve onları anlama çabası içinde çözümlemeye çalışmışlardır. Kültürel bir çıktı olarak filmler, farklı bilimsel yaklaşımlar ile (farklı kuramlara dayandırılarak ve farklı yöntemler kullanılarak) çözümlenebilmektedir. Çalışmada yönetmenliğini Lasse Hallström'ün yaptığı 2000 yapımı Çikolata filmi sosyolojik ve psikanalitik yöntemler kullanılarak çözümlenmiştir. Sonuçta, filmde toplumun yapı taşı olan ailenin korunması gerektiği mesajının verildiği görülmüştür.

Anahtar Sözcükler: Sinema, film analizi, toplumsal değişim, sosyolojik analiz, psikanalitik analiz

Abstract

Being both works of art and means of social, cultural and individual expression; films convey and mirror the facts about the social structure, the functioning and the values of the society in which they are produced. Thus, working in different areas of expertise; individuals, researchers and even politicians have been interested in films and tried to analyze them to make sense of the society in which they live and the situations taking place in this society. As a cultural output, films can be analyzed with different scientific approaches (based on different theories and different methods). In the study, the film *Chocolate* (2000) directed by Lasse Hallström is analyzed using sociological and psychoanalytic methods. As the result, it has observed that the message of "the family, the basic unit of society, must be protected" was given in the film.

Keywords: Cinema, film analysis, social change, sociological analysis, psychoanalytic analysis

Giriş

Film çalışmalarının önemli alanlarından birini oluşturan film eleştirisi, yaratıcı sinemacı ve ürün olarak film ile izleyici arasında filmin taşıdığı anlamlar açısından bağ kurulmasına yardımcı olan temel araçlardan birisi olarak görülmektedir. Eleştirinin gücü izleyiciyi sinemaya gitmeye ya da gitmemeye davet etmekten öte; seyirciyi filmin çok yönlü anlamlarında farklı keşiflere çıkarmasından ileri gelmektedir. Değişik yöntemler/yaklaşımlar kullanılarak gerçekleştirilebilen çözümlenmeler bir yandan da eleştirinin çok yönlülüğüne vurgu yapmaktadır (Kabadayı, 2013:9). Bunun temelinde de kültürel göstergeler olarak çok katmanlı anlamlandırma yapılarına sahip filmleri tek bir yaklaşımla çözümlenmenin zorluğu yatmaktadır.

Toplumsal birer kültürel gösterge ya da içinde üretilen toplumu yansıtan birer ayna olarak filmler, perdede gösterdikleriyle bir taraftan toplum yapısında gizlenmiş güç ilişkilerini, ekonomik yapıyı ve toplumun bireyleri arasındaki hiyerarşik yapıyı yansıtırken; diğer taraftan da bu yapının oluşması ve işleyişindeki bireysel farklılıkları ve bu farklılıkları oluşturan psikolojik ve sosyo-psikolojik yönleri de aktarmaktadır. Farklı çözümlenme yöntemleri kullanılarak analiz edilmeye çalışılan filmlerde bu söz konusu çok katmanlı anlam yapıları ayrıştırılarak çözümlenmeye çalışılmaktadır. Özellikle de karmaşık anlam yapılarında gizli ya da açık hegemonik ilişkilerin ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır. Film çözümlenmelerinde Tarihsel eleştiri, auteur eleştirisi, gazete eleştirisi, sosyolojik eleştiri, gösterebilimsel eleştiri, ideolojik eleştiri, psikanalitik eleştiri, feminist eleştiri ve türsel eleştiri olmak üzere farklı yaklaşımlardan yararlanılmaktadır.

Çalışmada 2000 yapımı Çikolata filmi, yansıttığı toplumsal yapının içindeki hiyerarşik düzeni ve bunun altında yatan statü farklılıkları ile psikolojik nedenleri ortaya koyması sebebiyle çözümlenme için seçilmiştir. Bu nedenle çözümlenme yöntemi olarak da toplumsal yapının analizi için sosyolojik yöntemden ve kişilerin ruhsal durumlarının analizi için ise psikanalitik yöntemden faydalanılmıştır.

Çalışmanın Amacı ve Çalışmada Kullanılan Kavramlar

Çalışma, çözümlenme konusu olarak seçilen Çikolata filmindeki toplumsal durum ve değişimi ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Ancak bunun öncesinde, çözümlenmede kullanılan bazı kavramların tanımlanması gerektiği düşünülmektedir. Hiçbir toplumsal olayın, bağlamındaki olgular dışında tek başına ele alındığında anlaşılması mümkün görünmemektedir. Çünkü toplumun herhangi bir alanındaki herhangi bir olay, bağlamı dışında düşünülürse ve çevresel faktörlerden yalıtılırsa, anlamsız hale gelmektedir. Filmde baskı unsuru olarak yer alan aile, kilise, devlet (belediye başkanı) gibi kurumlar toplumsal yapının farklı alanlarını oluşturmaktadır.

Toplumların yapıları aktör olarak nitelendirilen kişilerden oluşmaktadır. Fakat toplumsal yapı, onu oluşturan aktörlerin sayısal toplamından farklıdır. Toplumsal sistem ise; söz konusu aktörlerin birbirlerini etkilemeleri sonucu ortaya çıkmaktadır. Toplumsal sistem içindeki aktörlerin davranışları toplumsal kurumlar tarafından belirlenmektedir. Başka bir ifadeyle, toplumsal yapı toplumsal kurumlar tarafından düzenlenmiş insan ilişkilerinden oluşmaktadır (Kongar, 2004:33-34). Öte yandan toplumsallaşma (sosyalizasyon) süreci de, bireylerin gerek toplumun norm ve değerlerini içselleştirerek, gerekse toplumsal rollerini (işçi, arkadaş yurttaş, vb. olarak) yerine getirmeyi öğrenerek, toplum üyeleri haline gelme sürecini ifade etmektedir (Marshall, 1999:760).

Toplum ve toplumsal yapıyla ilintili olduğu düşünülen diğer bir kavram da kültür kavramıdır. Sosyologlar kültür terimiyle, bir toplumun üyelerinin ya da toplumdaki grupların yaşam biçimlerine göndermede bulunmaktadırlar. Kültür, bu insanların nasıl giyindiklerini, evlilik gelenekleri ile aile yaşantılarını, çalışma örüntülerini, dinsel törenlerini ve boş zaman etkinliklerini içermektedir. Kültür kavramsal olarak toplumdan ayırt edilebilse de, bu iki kavram arasında çok yakın bağlar bulunmaktadır. (Giddens, 2005:22).

Psikanaliz, bir başka ifade ile ruhsal ya da ruhbilimsel çözümlenme; zihinsel hastalığı, bilinçdışı araştıran ve kişiliğin dinamiklerini anlamaya yarayan sağaltma yöntemini ifade etmektedir (Mutlu, 1995:289). Psikanaliz, her ne kadar bireyi temel alması ve bireyin bilinçdışına yönelik verileri değerlendirmesi nedeniyle güvenilirlik bakımından tartışılır konumda yer alsada, günlük yaşamda güdüleme kanalıyla idare edilen, kontrol altına alınamayan ve genellikle farkında olunamayan kararların açıklanmasında yardımcı olduğu bilimsel olarak ispatlandığından hem tıbbi alanda hem de sanat çözümlenmelerinde sıkça kullanılmaktadır (Berger, 1996:69).

Psikanalitik yaklaşımı kullanarak yapılan film eleştirisi, öncelikle filmin yaratıcısı olarak yönetmenin ve seyircinin bilinçdışında var olan özelliklerini ortaya çıkararak filmin anlaşılmasını sağlamaya çalışırken aynı zamanda “bir düş süreci gibi ele alınan filmsel metnin, filmsel anlatının kurulmasını sağlayan sözleşmelerin, ilişkilerin ve çeşitli filmsel kullanımların açıklanmasında ve film yapıntılarının kurulma biçimlerinin anlaşılmasında yardımcı olmaktadır” (Özden, 2000:161).

Çikolata filmi kapalı bir toplumda değişimin nasıl olduğunu, toplumun bu değişime nasıl direndiğini, diğer taraftan da değişimin nasıl kaçınılmaz olduğunu göstermektedir. Çözümleme filmin anlatısıyla birlikte ilerlemekte ve çözümlemede hem sosyolojik hem de psikanalitik çözümlemede kullanılan kavramlardan yararlanılmaktadır.

Çalışmanın Yöntemi

Çalışmada hem toplumsal yapıyı ve onun değerlerini ortaya çıkarabilmek amacıyla sosyolojik çözümleme yönteminden, hem de toplumda yaşayan bireylerin ruhsal durum ve bilinçaltılarını ortaya çıkararak onların davranışlarının nedenlerini anlaya bilmek amacıyla psikanalitik yöntemden faydalanılmaktadır.

Sosyolojik çözümleme, toplumsal yapıyı daha iyi anlayabilmeyi, ele alınan filmlerle kültür ve kültürün diğer alanları arasında bağlantı kurabilmeyi gerekli kılmaktadır (Corrigan, 2007:19). Bu nedenle sosyolojik çözümleme yöntemi filmleri; sınıf, ırk, cinsiyet ya da ulus gibi sosyolojik kavramlar temelinde ele alarak çözümlemeye çalışmaktadır. Yine sosyoloji için önemli bir kavram olan grup; grup içi iletişim, mekanik-organik dayanışmalı toplumlar, grubun yalnız bırakma, grup dışına itme izolasyon tehdidi vb. çerçevesinde bir bakış açısıyla filmlere yaklaşılmaktadır. Bu eleştiri yönteminde filmler, toplumsal sanat ve kültür çıktıları gibi ele alınmakta ve eleştirilmektedir. Bu yöntemle sosyal değerlerin filmlere nasıl yansıdığı ve somutlaştırıldığı, filmlerin sosyal değerler üzerindeki etkileri ya da tam tersi olarak sosyal değerlerin filmlere yansımaları ve filmlerin toplumun davranış kalıplarında neden olduğu değişiklikleri ortaya çıkarmak amaçlanmaktadır.

Psikanalitik çözümleme yöntemi ise psikanaliz kuramının kurucusu Freud'un edebiyat, tiyatro, resim ve heykel gibi sanat dallarında ürün vermiş bazı sanatçıların (Sofokles, Leonardo Da Vinci, Shakespeare ve Dostoyevski gibi) eserlerini incelemesine dayandırılmaktadır. “Psikanalitik yaklaşım, filmlerin yalnızca bilinçli bir yaratıcı eylemin ürünleri olarak değil, bilinçdışını da göz önüne alan bir şekilde değerlendirilmesine olanak tanıdığı gibi, filmlerin eleştirilmesinde diğer yaklaşımların eksik bırakabileceği alanları da ele almaktadır” (Özden, 2000:152). Psikanaliz, filmlerde yansıtılan kadın ve erkek konumlandırmalarını, arzuları, ihtiyaçları, ataerkil bilinçdışı yapılanmaları açıklaması nedeniyle önemli görülmektedir. Psikanalitik eleştiri, Christian Metz tarafından ruhsal çözümlemenin film seyretme etkinliğini (filmle nasıl etkileşime girildiğini) filmin anlamlarını nasıl yarattığını, izleyicinin hangi anlamları kurduğunu anlamada yardımcı unsur olarak değerlendirilmektedir (Berger, 1996:810). Dolayısıyla çalışmada kullanılacak her iki yöntem ile filmlerin; hem toplumsal düzeyde çözümlemesi, hem de bireysel düzeyde çözümlemesi yapılarak eleştirilmesi amaçlanmaktadır.

Filmin Künyesi

Yönetmen: Lasse HALLSTRÖM

Oyuncular: Juliette Binoche, Judy Dench, Alfred Molina, Lena Olin, Johnny Deep

Yapım yılı: 2000

Orijinal adı: Chocolate

Müzik: Rachel PORTMA

Filmin Anlatısal Yapısı ve Çözümlemesi

Film 20. Yüzyılın başlarında, kendi halinde küçük bir Fransız kasabasında geçmektedir. Film, nehir kıyısında, küçük bir tepenin üzerinde kurulmuş bir köyün üst açıdan çekilmiş görüntüleri ile başlamaktadır. Ancak daha ilk çekimlerde karamsar bir hava hakimdir. Görüntüdeki ışık karanlığa yakın ve iç karartıcı bir niteliktedir. Kasabanın ortasında bir kilise ve bu kilisenin etrafına kümeler halinde birbirinin içine geçmiş olan evler, görünmektedir (Görsel 1).

Görsel 1. Küçük kasabanın görüntüsü

İlk görüntülerle birlikte, çalan kilise çanları ve kiliseye giren insanlar bize filmin tutucu, radikal, içine kapanık, bir toplumun yaşantısının anlatılmakta olduğu izlenimini vermektedir. Kilisenin önünde, gelenleri karşılayarak onları selamlayan düzgün giyimli (siyah takım elbisesiyle) orta yaşlı erkek (daha sonra belediye başkanı olduğu öğrenilecek) görüntüsüyle birlikte (Görsel 2), film anlatıcısı bir kadın sesi masalsi bir anlatımla “Bir zamanlar... Fransa'nın kırsal kesiminde küçük ve sakin bir köy vardı... orada yaşayanlar sükunete inanırlardı” diyerek, filmin düşündürmeye çalıştıklarını doğrular niteliktedir.

Görsel 2. Kiliseye giren kasabalılar

Kilisede bir ayin yapılmaktadır ve ayin sırasında bu toplumun kurallarına uyuyormuş gibi görünen fakat biraz olsun karşı tavır içindeki; küçük bir çocuk resim yapmakta, bir adam uyulamakta, bir köpek inlemesi ile birlikte yaşlı bir adamın paltosunun altından küçük bir köpek görünmekte, arkasına dönüp ona baktığı için küçük çocuk annesi tarafından uyarılmakta ve de kocasının yanında otururken önünde açık kalmış çantadan bir şey aşırın bir kadın görülmektedir. (Bu görüntülerle küçük çocuk, köpekli yaşlı adam ve kleptoman kadının toplumsal sistemin düzen bozucuları olarak algılanmaya çalışılmakta olduğu ve oluşacak olan değişimin öncüleri arasında yer alacağına öndelendiği düşünülmektedir.)

Genç bir rahibin sunduğu vaaz sırasındaki ayinde tüm bunlar olurken, anlatıcı ses; “Eğer bu köyde yaşadığınız sizden neler beklendiğini anladınız. Yerinizin neresi olduğunu bilirdiniz ve bunu unutursanız birisi hatırlamanıza yardımcı olacaktır” diyerek her ne kadar bu tür küçük farklılıklar görülse de katı kurallarla örülmüş bu topluluğun, var olan düzenin bozulmaması için farklı davrananların yine o toplumun düzen yanlısı üyeleri tarafından uyarıldıklarını ve düzenin tekrar sağlanarak huzura kavuşmanın getirdiği mutlulukla tatmin olduklarını anlatmaya çalışmaktadır. Ayrıca “Köylüler geleneklerine sıkıca bağlıdır” diyerek buradaki statükoculuğu (durağanlık ve

değişme isteğine kapalı) bir kez daha güçlü bir şekilde vurgulamaktadır.

Kasaba halkı günlük rutininde hayatlarına devam etmekte ve hafta sonları da kiliseye gidip ibadetlerini de ihmal etmeyerek sessiz sakin hayatlarını sürdürmektedirler. Fakat köylülerin kendilerini güvende ve huzurlu hissettikleri bu rahat ortamın bir kış günü kuzeyden esen esrarengiz bir rüzgâr ile birlikte üstlerinde kırmızı giysileriyle (arkadan çekimle verilen) köye girmekte olan bir çocuk ve bir kadın tarafından bozulacağı öndelenmektedir. Bundan sonraki çekimde köyün üst açıdan kasvetli havası ve kilisenin içinde vaazına devam eden rahibin görüntüsü verilmektedir. Ancak ortada ters giden bir şeyler vardır ve kilisenin karanlığını aydınlatmaya çalışan mumlar rüzgâr ile birlikte sönmeye yakın bir hal almakta, ardından gürültü ile kilisenin iki kanatlı kapısı değişim başlangıcının bir habercisi olarak açılmakta ve dışarının aydınlığı az ışık alan kasvetli kilisenin içine girerek ortama birazcık olsun ferahlık getirmektedir.

Psikanalitik bir değerlendirmeye; kırmızı giyinen kadın ve çocuk burada hareketi, coşkuyu, durağanlıktan canlılığa geçişi simgelerken; güçlü esen rüzgâr ile birlikte gürültüyle açılan kapıda; içine kapanmış, değişimi reddeden, kendini dinin dogmasına adanmış ve sorgulamadan uzak, geleneklerine bağlı olan bu toplumda oluşacak değişimin başlangıcı olarak yorumlanabilmektedir.

Filmde ataerkil sistemin ve düzenin koruyucusu, toplumda saygı gören, aynı zamanda toplumun korktuğu, dindar, insanları düzeni bozmamaları için sürekli uyarıcı ve gelecek olan zorlayıcı düzen değişimine en güçlü şekilde direnecek olan Lansquenet kasabasının belediye başkanı Comte De Reynaude hışımıyla kalkarak, kilise kapılarını kapatmakta ve düzene gelecek saldırılara karşı ilk önce kendisinin karşılık vereceğini göstermektedir. Kont kasabadaki tek otoriter figürdür ve kendini kasabanın ahlak yapısını korumak adına sorumlu hissetmektedir.

Sürekli canlı renkler giyerek etrafına enerji saçan, kendini kanındaki enerji ve hareketliliğe kaptırarak aynı yerde uzun süre kalamayıp sürekli kentten kente ülkeden ülkeye dolaşan, gittiği yerlerde insanlara yaşama bakış açısı ve tarzı nedeniyle aykırı gelen ve onlara farklı bir dünya, yaşam gösterdiği/sunduğu için değişimin ta kendisi olan Vianne (Görsel 3); küçük kızı Annouska ile birlikte bu küçük köye Lansquenet'e gelerek topyekün bir değişimin başlangıcını (hem yaşam tarzıyla hem de zevkleriyle) diğer insanlar bilmese de tetiklemiştir.

Hiç evlenmemiş ve bir kız çocuğu sahibi olan Vianne, bu haliyle Lasquenet ve burada yaşayan dinine, geleneklerine bağlı *cemaat** için çok büyük bir sorun teşkil etmektedir, hatta bu durum onların kutsal aile kavramlarını tehdit etmektedir (Bütün dinlerde olduğu gibi aile kutsaldır ve onun sarsılmaması gerekmektedir. Çünkü aile ataerkil sistemin temelini teşkil ederek devamlılığını sağlayacak olan kurumdur. Bu yüzden kutsallaştırılarak dokunulmaz hale getirilmiştir. Aileye gelecek olan tehdit, tüm topluma dolayısıyla sistemin tümüne gelecektir. Bu nedenle tehdit sezildiği an ne pahasına olursa olsun yok edilmelidir).

Görsel 3. Kırmızı giyinen Vianne

**Cemaat* kavramı Ferdinand Tönnies'in çalışmalarının merkezinde yer almaktadır. Cemaat kavramı; cemaatin üyelerinin ortaklaşa paylaştıkları bir şeye -genellikle ortak bir kimlik duygusuna- dayanan, özel olarak oluşturulmuş bir toplumsal ilişkiler bütünüdür. Talcott Parsons'a göre cemaat; hayatla ve çıkarlarla ilgili olan ve pek belirlenmemiş bir alandaki kapsamlı bir dayanışma ilişkisini anlatmak üzere sık sık kullanılan bir kavramdır (Marshall, 1999:90).

Comte De Reynaude, Vianne ile daha ilk karşılaşmalarında var olan toplumsal sistem için savurduğu tehdidi fark ederek, onunla filmin sonuna kadar sürecek olan bir savaşa girmektedir. Çünkü öncelikle Vianne bir yabancıdır ve yabancılar yerli halk için huzursuzluk kaynağıdır. İkincisi De Reynaud, Vianne'ı kilisede yapılacak ayine çağırmıştır fakat Vianne ilgilenmemekte ve kiliseye gitmektenense çan sesleriyle birlikte şarkı söylemeyi yeğlediğini belirtmektedir. Bu durum, o toplumda var olan kutsal değerlerle alay etmek anlamına gelmektedir. Reynaud çok kızmasına rağmen ciddiliğini ve soğukkanlılığını korumaya çalışmaktadır. Üçüncü ve toplum için diğer büyük tehditlerden birisi de Vianne'e evli bir bayanmış gibi hitap ettiğinde Vianne'in "ben hiç evlenmedim" diyerek cevap vermesiyle toplumun en küçük yapı taşı olan aileye tehdit olarak ortaya çıkmaktadır. Vianne şimdi yerleşmeye çalıştığı bu küçük kasaba ve orada yaşayanlar için olabilecek en büyük tehdit durumundadır. Din ile ilişkisi yoktur, evli değil ama çocuk sahibidir, (Kocasının olmaması ayrı bir tehdittir. Toplumda genç kocasız kadınlar her zaman erkeklere huzursuzluk yaratmaktadır. Çünkü yalnız başına bir kadının ayakta kalabilmesi üstelik para kazanabilmesi ve çocuğunu büyütmesi erkekler için diğer kadınların da artık onlara ihtiyacı olmayacağına ilişkin bir gösterge haline gelmektedir. Bu da ataerkil aile kurumu için en büyük tehliktir.) Vianne, filmde diğer insanların aksine eğlenmeyi seven, dinin yasaklarına karşı gelerek zevklerini tatmin eden (dinler tarafından zevk, keyif verici şeyler yasaklanmıştır, çünkü bunlar dinler tarafından şeytan işi olarak kabul edilmekte ve insanları doğru yoldan çıkarmaktadır, toplumun, sistemin varlığını ve geleceğini tehdit etmektedir), karamsar olmayan, canlı, hareketli ve değişime açık bir karakter olarak tanımlanmaktadır. Bu yüzden Vianne'in kasabada kalmaması, gitmesi gerekmektedir.

Filmin devamında Vianne bu küçük kasabada bir dükkân kiralar ve dükkânda kendi başına hazırladığı çikolata çeşitleri, kremaları ve kekleri satmaya başlar. Ancak bu durum köy için çok farklıdır. Çünkü dükkânın açılışı paskalya orucuna rastlamaktadır. Bu dönemde bütün köy yemek orucunun yanı sıra zevk veren her şeyden de kaçınmaktadır (coşmak, eğlenmek, gülmek, hatta cinsellikten). Oysa Vianne açtığı çikolata dükkânı ile onları farklı arzulara çağırarak ve onların akıllarını çelmektedir. Ayrıca Filmde Vianne'in çikolata karışımlarını hazırlaması orta çağdaki iksir hazırlayan "cadı mitine" (Görsel 4 ve 5) gönderme yapmaktadır.

Görsel 4 ve 5. Vianne çikolata karışımlarını hazırlarken

Zaman geçmekte ve kasaba halkı bu farklı insana yavaş yavaş alışmaya başlamaktadır. Bazıları ise daha da ileri giderek yakınlık duymaya başlamıştır. Bunlardan biri olan Josephine, alkolik kocasından sürekli dayak yiyen ve kasabada hırsız olarak tanınan biridir. Çikolata dükkânına geldikçe bir şeyler çalar, fakat Vianne ona ses çıkarmaz, aksine daha fazla yakınlık gösterir. Josephine yaptığı anlar ve pişman olarak bu esrarengiz kadına, Vianne'e daha da yakınlaşır. Ona kocasını sevmediğini hatta nefret ettiğini anlatır ve birkaç gün sonrada kocasından dayak yedikten sonra Vianne'in evine gelir ve artık kutsal bir kadın dayanışması başlar. Diğer taraftan evini terk edip giden karısını geri getirmek isteyen koca Serge, belediye başkanından yardım ister. Kutsal evlilik bağının dağılmayacağını, dağılmaması gerektiğini söyleyen De Reynaud bunun suçlusu olarak şeytan kadın (düzen bozucu, kıskırtıcı) Vianne'i gösterir. Artık bu kadın kasaba için açık bir tehdittir. Dine, geleneklere karşı gelmiş, insanları şeytani fikirleriyle kandırmış, onlara hazırladığı çikolatalardan (cadı iksiri) sunarak insanları yoldan çıkarmıştır.

Filmin ilerleyen bölümünde kasaba halkı için daha da büyük tehlike oluşmuştur. Çünkü kasabanın kenarına nehir yoluyla kasabalılar için *öteki*** olan Çingenerler gelmişlerdir. (Görsel 6). Dünyanın her yerinde çingenerler öteki olarak nitelendirilen ve göçebe hayat sürdüren bu toplum, yerleşik hayat süren diğerleri tarafından aşağılanarak çeşitli yakıştırmalara maruz kalmışlardır. Örneğin, inançsız, hırsız, düzen bozucu katil, çocuk kaçıran satan, uğursuz, vb. Bundan daha da kötüsü Vianne, bu yeni gelen istenmedik misafirlerle (çingenerler) dost olmaya çalışmaktadır.

Görsel 6. Kasabaya nehir yoluyla gelen çingenerler

Düzen koruyucusu belediye başkanı Comte De Reynaud hemen kasaba meclisini toplayarak bu istenmedik kişilerden kurtulabilmek için tedbirler alınmasını talep eder. Her yere neler yapılması gerektiği ile ilgili yazılar, bildirimler asılır. Bunun üzerine kasabaya yeni gelmiş olan yabancılar hiçbir kafeye, alış-veriş yerlerine alınmayarak uzaklaştırılmaya çalışılır. Kötü muamele gören bu yabancılar sadece Vianne yakınlık göstermekte böylece kasabada istenmeyenler arasında bir dayanışma gelişmektedir. Bu sırada Reynaude'un yönlendirmeleri ile genç rahip, kilisede bu yabancıları kötüleyen onlara; şeytan, düzen bozucu, huzur kaçırganlar diyen vaazlar vermektedir. Ancak bir kere şeytana uymuş ve yoldan çıkmış olanlar bu duruma aldırmdan Vianne'in dükkânına giderek onun yaptığı baştan çıkarıcı çikolatalarını almaya devam etmektedirler.

Kuzey rüzgârları ile birlikte değişim devam etmekte ve cadı baştan çıkarıcı iksirlerini yapmayı sürdürmektedir. Vianne, bu arada genç ve yakışıklı çingene Roux' a ilgi duymaya başlamıştır. Bir gece Serge, Reynaude ve genç rahibin sözlerinden etkilenerek çingenerlerin kaldığı yere gider, Vianne ve kasabadan bazılarının katıldığı parti sonrasında herkes bir yerlerde sızmışken Roux'un teknesini tutuşturarak yangın çıkarır. Vianne, o kargaşada kızı Annouska'yı bulamaz ve yanan teknede zannederek korkuyla paniğe kapılır. Ancak Annouska daha sonra annesinin yanına geldiğinde gerilim ortadan kalkar. Böylece Serge, bu kötü insanları hem toplum adına cezalandırmış, hem de karısını evden kaçırtan ve yuvasın/düzenini bozmuş olan şeytani kadından intikamını almıştır. Roux ve diğer çingenerler bir gün aniden geldikleri gibi giderek ortadan kaybolurlar.

Vianne bu duruma üzülererek kasabayı terk etme kararı alır. Fakat küçük kızı Annouska artık ülke ülke, şehir şehir dolaşmaktan bıkmıştır ve annesine bu kasabadan ayrılmamaları için yalvarır. Vianne karardır ancak onu durdurmak için artık dostu olmuş kasaba sakinleri gelerek onu bu fikrinden vazgeçirirler. Reynaude, kendine en yakın gördüğü kişilerin çikolata dükkânına girip çıktıklarını görünce yıkılmış ve mağlup olmuş bir savaşçı gibi yere çökmektedir. Duvarda asılı kutsal İsa heykeline bakarak ümitsizce yardım ister. Düzenin tekrar eski haline gelebilmesi için sürekli ibadet ettiğini (dua ettiğini, oruç tuttuğunu... vb.) ancak her şeyin boşa gittiğini acıyla ve ağlayarak söylemektedir. Ne yapacağını bilememekte ve tanrısının ona yardım etmesi için yalvarmaktadır. O sırada eline bir demir parçası geçer ve bu demiri kaptığı gibi Vianne'nin dükkânına girer. Gece olduğu için etrafta hiç kimse yoktur. Dükkâna girdiği gibi hırsıyla elindeki demir parçasını savurarak etraftaki çikolataları kırmaya başlar. Ancak tam bu sırada öyle bir şey olur ki, artık şeytan onunda kapısına gelmiş ve bu kapıyı aralayarak onu zevklerle dolu günahlar sarayına davet etmektedir. Kırılan çikolata parçacıklarından biri Comte De Reynaude'nun dudağına gelip yapışmıştır (Görsel 7).

***Öteki*(lik); başta toplumbilim (sosyoloji), insanbilim (psikoloji) ve ruh çözümleme (Psikanalitik çözümleme) alanları olmak üzere değişik kültür çalışmalarında, belli bir kişi ya da belli bir grup kimliği karşısında farklılık gösteren ya da altınan olarak tanımlanan kişiler öbeği. Örneğin, Nazilerin kendi aralarında birbirlerine kenetlenmeleri, belli ölçülerde kafalarında Yahudi imgesine karşı kendilerini nasıl tanımladıklarına, söz konusu imgede içerimlenen özelliklerden kendilerini nasıl ayırdıklarına dayanmaktadır. (Ulaş, 2002:1101)

Görsel 7. Reynaude'nin dudağına sıçrayan çikolata parçasığı

Şaşkınlık ve korkunç bir merak içindeki Reynoud tıpkı Havva Miti'nde yasak meyveyi yiyen Adem gibi dudağına yapışmış bu küçük çikolata parçasını yalamış ve şeytanın açtığı zevkler sarayının kapısından geri dönmek üzere içeri girmiştir.

Aldığı tat ve zevkten deliye dönen Reynoude, ne yaptığını bilmeden ve de kahkahalar atarak etrafa dağılmış çikolata parçacıklarını yemeye çalışmaktadır, diğer taraftan da şeytanın hizmetine girmiş bir günahkâr olarak sürekli ağlamaktadır. Bunca gerginlik ve stresten sonra Reynoude, çikolatanın da verdiği gevşetici etkiyle dükkânın içinde uyuyakalmıştır. Sabah olduğunda vitrinde uyuyan-Reynoude'u kasaba halkından sadece genç rahip hayretler içinde görmüştür. Çikolata dükkânının vitrininde zevkten sarhoş olup sızan bu adamı midesine iyi gelecek bir ilaçla uyandıran kasabanın istenmeyen cadısı Vianne olmuştur. Kasaba cadısı hazırladığı bu iksirle artık iyileştirici, yardımsever bir iyilik perisine dönüşmüştür. Onu rahatlatmak içinde bu durumdan kimseye bahsetmeyeceğine söz vermiştir. Etrafına utanç, şaşkınlıkla ve daha çok minnetle bakan Reynaude Vianne'den özür dilemektedir.

Bundan sonra artık kasabada hızlı bir değişim başlamıştır. Eski sükûnetin yerini canlılık, heyecan ve hareket almıştır. Kasaba ve insanların üzerindeki kasvet kalkmış yerine hayat dolu, eğlenen ve yaşamaktan zevk duyan insanlar gelmiştir. Herkes neşelenmekte, giydikleri rengârenk giysiler ve kasaba meydanında yaptıkları coşkulu danslar ile ruh hallerini yansıtmaktadırlar.

Tekrar esmeye başlayan kuzey rüzgârları Vianne'e ziyaret edilmeyi ve keşfedilmeyi bekleyen kasabaları, ihtiyaçları olan dostları, kazanılmayı bekleyen savaşları fısıldamaya başlamıştır. Fakat o, yıllardır yanında taşıdığı ve kendisine genlerini aktaran, gezginci olmasında en büyük etken olan annesinin küllerini kuzey rüzgârlarına savurarak bu durumdan kaçır ve "Başka biriyle... bir dahaki sefere" diyerek kendi seçimini yapar. Böylece Vienne ailesinden (köklerinden) koparak yeni bir yaşam tarzı benimsemektedir.

Bahar gelip de sıcak güney rüzgârları esmeye başladığında Roux kasabaya gelir. Yeniden bir değişim başlamıştır. Ancak bu seferki Vianne'in yaptığı değil, onun yaşamındaki değişimdir. Bu durum da tıpkı filimin başında olduğu gibi rüzgâr nedeniyle açılan kapı ile gösterilmektedir. Fakat kapının açılmasıyla simgelenen bu seferki değişim başlangıcı, Vianne, kızı Annouska ve sevgilisi Roux'un kuracakları yeni hayatın güzel olacağını ifade etmektedir. Filmin sonunda toplumun temel taşı olan aile kurumunun kutsallığı yeniden onaylanmakta, Vienne aile kurumu ve yerleşik hayata dahil edilerek toplum için tehdit olmaktan çıkmaktadır.

Sonuç

Filmleri çözümlenmek ve onlar hakkında eleştiride bulunmak aslında bir bakıma filmleri anlamayı, diğer taraftan da izler kitleye gönderdiği mesajların daha anlaşılır olmasını sağlamaktadır. Bir filmi çözümlerken sadece bir yöntemden yararlanarak çözümlenmek, kimi zaman yeterli olmamaktadır. Filmde anlatılmak istenenlerin daha anlaşılır olması veya gizlenmiş olan mesajların ortaya çıkarılması

labilmesi, bazen farklı çözümlene yöntemlerinin birlikte kullanılmasını zorunlu kılmaktadır. Bu nedenle Çikolata filmi çözümlenirken birbirlerini destekler nitelikteki iki yöntemden faydalanılmıştır. Filmde var olan toplumsal yapıyı ve onun değer yargılarını ya da bu değer yargılarına uyulmaması durumunda karşılaşılabilecek yaptırımları anlayabilmek ve anlamlandırabilmek için sosyolojik yöntemden faydalanılmıştır. Bu yönteme ek olarak filmde yer alan kadın erkek konumlandırmalarını, arzularını, ihtiyaçlarını, ataerkil bilinçdışı yapıları ortaya koyarak anlayabilmek için ise psikanalitik yöntemden faydalanılmıştır.

Film, izleyicilerine kapalı bir toplum yapısını ve ilerleyen süreçte de geleneklerine, inançlarına bağlılıkları nedeniyle değişmeye direnen bir toplumun zamanla nasıl bir değişim geçirdiğini anlatmaktadır. Filmde sosyal yapının ne kadar katı kurallarla değişime kapalı olsa da, zamanı geldiğinde tetikleyiciyle birlikte yavaş veya hızlı bir şekilde değişmeye başlayacağını göstermektedir. Film, sistemi ve düzeni statükocu olarak göstermekte ve (küçük de olsa) var olanın değişmemesi için her türlü şeyi yapabileceğini anlatmaktadır. Bu yapacakları içerisinde; yasaklamak (düzen koruyucu olarak belediye başkanının kasaba halkının Vianne'in dükkânına gitmesini ya da onunla konuşmasını yasaklaması), zor kullanmak (kasabaya gelen çingenerin alış-veriş yapmalarına izin verilmemesi), şiddet uygulamak (çingenerin evleri olan teknelerinin yakılması), ötekileştirmek (Vianne'in ve çingenerin kasaba halkının dışında sayılması) uzaklaştırmak (çingenerin kasabaya sokulmaması) bulunmaktadır. Ancak film öte yandan hiçbir toplumun değişime karşı sonsuza kadar direnemeyeceğini, eninde sonunda toplumsal yapıda değişimin gerçekleşeceğine vurgu yapmaktadır.

Yapılan çözümlene sonrası filmde dikkat edilmesi gereken hususlardan belki de en önemlisini var olan sistemin değişime uğramış olsa da, nihayetinde korunmuş olduğudur. Her ne kadar toplulukta (kasaba yaşamında) olumlu anlamda bir değişim gerçekleşmiş olsa da, toplumun devamlılığının temel taşı kabul edilen aile korunarak yeniden kutsanmıştır. İzler kitleye toplumda birçok şeyin değişebileceği ancak onun ayakta kalabilmesi ve devam edebilmesi için aile kurumunun hiçbir şekilde bozulamayacağı mesajı verilmiştir. Filmde olumlu olduğu (toplumun yararına) düşünülen değişiklikler önerilirken, bir taraftan da sistemin devamlılığı için bir takım değerlerden (aile gibi) ödün verilmemesi gerektiğine vurgu yapılmaktadır.

Kaynakça

- Berger, A. A. (1996). Kitle İletişiminde Çözümlene Yöntemleri. M. Barkan, U. Demiray ve N. Bayram (Çev.). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Corrigan, T (2007). Film Eleştirisi El Kitabı. A. Gürata. (Çev.). Ankara: Dipnot Yayınları.
- Giddens, A. (2005). Sosyoloji. C. Güzel. (Çev.). Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Kabadayı, L. (2013). Film Eleştirisi Kuramsal Çerçeve ve Sinemamızdan Örnek Çözümleneler. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Kongar, E. (2004). Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Marshall, G. (1999). Sosyoloji Sözlüğü. O. Akınhay ve D. Kömürçü (Çev.). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Mutlu, E. (1995). İletişim Sözlüğü. Ankara: Ark Yayınevi.
- Özden, Z. (2000). Film Eleştirisi. İstanbul: Afa Yayınları.
- Ulaş, S. E. (2002). Felsefe Sözlüğü. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Extended Abstract

Since films considered as a mirror that reflects the society, they offer important materials to researchers from different disciplines (sociology, psychology, history, etc.) and even politicians who try to make sense of the events and phenomena that take place within them. Movies convey information to the audience about the structure of society, its functioning and its values in which they are produced. While the films reflect the power relations hidden in the social, economic and the hierarchical structure between the members of the society; on the other hand, it also conveys the individual differences in the formation and functioning of this structure and the psychological and socio-psychological aspects that make up these differences.

Film criticism, which is one of the important areas of Film work, is seen as one of the main tools that help to establish a connection between the film and the audience in terms of the meanings that the film carries. Analyses that can be carried out using different methods/approaches also emphasize the versatility of criticism (Kabadayı, 2013:9). Analysing movies and criticizing them actually makes it possible to understand movies in a way, and on the other hand, to make the messages it sends to the audience more understandable.

In the study, Chocolate film, made in 2000, was chosen for analysis because it reveals the hierarchical order within the social structure it reflects and the underlying status differences and psychological reasons. When analysing a movie, it is sometimes not enough to use only one method to analyse it. Attempting to explain what is meant in the film or revealing hidden messages may sometimes necessitate the use of different analysis methods together. Thereby, two methods that support each other were used while analysing the Chocolate film. The sociological analysing method has been used in the film in order to understand and make sense of the social structure and its value judgments or the sanctions that may be encountered in case of non-compliance with these value judgments. In addition to this method, the psychoanalytic analysing method was used to understand the male and female positioning in the film by revealing the psychology, desires, needs of the characters, and the patriarchal subconscious structures throughout the film.

The film introduces the audience about a closed society structure and how a society that resists any change due to its loyalty to its traditions and beliefs which has evolved over time. The movie shows that although the social structure is closed to a change with strict rules, when the time comes, it can start to alter slowly or rapidly with a trigger. Chocolate film states that the system or order is the status quo and tells that it can do all kinds of things to keep the existing from changing. These actions include banning, using force and violence, othering, removing. However, the film also emphasizes that no society can resist change forever, and that eventual change will occur in the social structure.

After the analysis; although the existing system was shown to have changed, it was eventually found to be preserved. The message given to the audience is identified as that many things could change in the society, but the institution of the family could not be destroyed in any way so that it can survive continuously.